

GEADRESSEERDE	FAXBERICHT	AFZENDER
De heer Rik Logghe Hoofdbegeleider S.O. DPB Brugge Baron Ruzettelaan 435 8310 Assebroek Fax 050 35 45 08		Jan Schokkaert Directeur Dienst Leerlingen en schoolorganisatie jan.schokkaert@vsko.be Tel. 02 507 06 48 Fax 02 507 06 47

uw bericht van	uw kenmerk	ons kenmerk	pagina's	Brussel
2011-10-27	—	JS/11-12/049	1 van 6	2011-11-03

Dispensatie

Dag Rik

U legt me de volgende vraag voor.

Meer en meer worden onze vakbegeleiders gevraagd naar hun standpunt t.o.v. dispensatie (weglaten van bepaalde leerplandoelen) bij de afwerking van leerplannen en dit voor leerlingen met bepaalde leerproblemen of t.g.v. een handicap.

Tot op heden namen wij nogal rigoureuze het standpunt in om niet te dispensereren. Is dit standpunt met de flexibele leertrajecten nog langer houdbaar? Hoe staat het VVKSO t.o.v. dispensatie? Kan een klassenraad autonoom beslissen om te voorzien in individuele trajecten waarin leerplandoelen gewoon worden weggelaten of vervangen door andere doelen?

Hierbij ons antwoord.

1 Dispenserende maatregelen voor leerlingen met leerproblemen

1.1 Momenteel wordt "dispensereren" beschreven in het kader van maatregelen die een school kan nemen voor een leerling met dyslexie of dyscalculie. Ik verwijs naar *punt 7.2.1.1 – Sticordi-maatregelen*¹ van de Mededeling van 6 juni 2007 over "Leerlingen met leerstoornissen in het secundair onderwijs" (M-VVKSO-2007-027):

Dispensereren vrijstellen van bepaalde activiteiten
(bv. niet hardop voorlezen, niet voor het bord komen)
vrijstellen van doelen

Sticordi-maatregelen worden altijd gekoppeld aan de wijze waarop men evalueert. Zo is het onderscheid tussen vrijstellen van bepaalde activiteiten versus vrijstellen van bepaalde doelen niet zonder belang met het oog op de evaluatie, i.c. de reglementaire beperkingen ervan.

Ik citeer uit punt 8.1 van voornoemde Mededeling (eigen onderstreping):

¹ "Sticordi" staat voor stimuleren, compenseren, remediëren en dispensereren.

“Een regelmatige leerling moet alle vakken, oefeningen, proeven enz. van het leerjaar en de onderwijsvorm/onderverdeling waarvoor hij is ingeschreven, bijwonen, behoudens in geval van gewettigde afwezigheid.”¹

Het is, strikt genomen, derhalve niet mogelijk leerlingen met leerstoornissen geheel of gedeeltelijk vrij te stellen van bepaalde vakken of vakonderdelen, noch van bepaalde proefwerken.

Raakt men met een bepaald voorstel in het begeleidingsplan aan de doelstellingen van het leerplan, dan treft men een hele zware maatregel waar geen wettelijke basis voor is. Men moet er omzichtig mee omspringen. Men moet er ook voor opletten dat men door zulke beslissingen bepaalde wegen naar de toekomst toe niet afsluit. Anderzijds stellen leerkrachten vaak meer doelen voorop dan nodig is vanuit het leerplan. Leerlingen dispensereren van zulke extra doelen hoeft uiteraard niet zo’n zware maatregel te zijn.”

1.2 In het kader van het leezorgdebat werden dispenserende maatregelen expliciet gekoppeld aan “leerzorgniveau II”, het “leerzorgniveau dat erop gericht is om leerlingen met compenseren, dispensereren of eventueel toevoegen van doelstellingen in staat te stellen het gemeenschappelijk curriculum te volgen”.² Ze zouden niet alleen kunnen voor leerlingen met participatieproblemen in het onderwijs die hoofdzakelijk tot uiting komen bij het verwerven van schoolse kennis en vaardigheden (lichte verstandelijke beperking of leerstoornis), maar ook voor leerlingen met een tijdelijk participatieprobleem, of voor leerlingen met participatieproblemen op het domein van het verstandelijk, motorisch, zintuiglijk en/of sociaal functioneren.

Hierbij werd “dispensereren” gedefinieerd als “het vrijstellen van onderdelen van het gemeenschappelijk curriculum en die waar mogelijk vervangen door gelijkwaardige doelstellingen, zodat de certificering voor het betreffende onderwijsniveau of onderdeel of een certificering met het oog op het doorstromen naar vervolgonderwijs niet in het gedrang komt”.³ De reikwijdte van dispensereren gaat dus verder dan wat we in punt 1.1 beschreven.

Bovendien zou een inschaling in leerzorgniveau II de leerling in kwestie recht geven op compenseren, dispensereren of eventueel toevoegen van doelstellingen. Maar men ging er wel van uit dat dispensereren de gewone studiebekrachtiging niet in het gedrang mag brengen. En hoe ver men daar in kon gaan, was dan weer een zaak van de klassenraad. In de conceptnota over “Leerzorg” (Frank Vandenbroucke, 30 maart 2007), werd dit als volgt uitgedrukt:

“Bij dispensereren worden leerdoelen, die belangrijke hinderpalen vormen voor de leerling maar die niet noodzakelijk zijn om op het einde van het leertraject een gewone certificering uit te reiken, niet verder aangeboden. Dispensatie van leerdoelen kan tot op het niveau van eindtermen. Waar mogelijk worden voor de gedispenseerde leerdoelen vervangende leerdoelen aangeboden of worden bijkomende specifieke leerdoelen geformuleerd.

Er worden vragen gesteld naar de reikwijdte van die aanpassingen en de impact op evaluatie, clausulering en op overgangen. Een algemeen geldend antwoord op de vraag hoever het curriculum kan of mag aangepast worden is niet te formuleren. In elke individuele situatie moet de klassenraad afwegen welke leerdoelen niet verder aangeboden worden, door welke ze eventueel vervangen kunnen worden en of er specifieke leerdoelen nodig zijn. Soms kan ook de evaluatie afwijken van de wijze waarop dit voor andere leerlingen uit de leerlingengroep gebeurt (bv. mondelinge in plaats van schriftelijke evaluatie). De aanpassingen gebeuren op zodanige wijze dat de gewone eindcertificering niet in het gedrang komt. De geldende tussentijdse certificeringen bij overgangen blijven behouden.”

Zoals u weet, werd het leezorgkader – bij gebrek aan draagvlak in het onderwijs – in de koelkast geplaatst.⁴

¹ Ministeriële omzendbrief SO 64 van 25 juni 1999 over “Structuur en organisatie van het voltijds secundair onderwijs”, punt 3.7.1.a.2.
<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex> > rubrieken > coördinatie van de omzendbrieven > secundair onderwijs > instellingen en leerlingen > organisatie

² Voorontwerp van decreet betreffende leezorg – versie 2de principiële goedkeuring Vlaams regering, art. II.1.22° b

³ Voorontwerp van decreet betreffende leezorg – versie 2de principiële goedkeuring Vlaams regering, art. II.1.10°

⁴ VVKSO, Flits, Berichten, 16 september 2011

1.3 Nu het leezorgkader niet is ingevoerd, vallen we terug op wat we in de Mededeling van 6 juni 2007 (M-VVKSO-2007-027) schreven: vrijstellen van bepaalde activiteiten kan; vrijstellen van leerplandoelen ligt veel minder voor de hand (tenzij het gaat om extra-doelen buiten het leerplan).

Sedert 1 september 2011 kunnen schoolbesturen er echter wel voor kiezen om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften een flexibel leertraject aan te bieden.¹ Hierbij kunnen o.m. leerlingen met leerstoornissen, zoals vastgesteld op basis van handelingsgerichte diagnostiek van het CLB, individueel vrijstelling krijgen van bepaalde onderdelen van de vorming van het structuuronderdeel dat ze volgen. De vrijgestelde vormingsonderdelen moeten wel worden vervangen door andere onderdelen die de finaliteit van dat structuuronderdeel niet aantasten: er kan geen afbreuk worden gedaan aan de gewone studiebekrachtiging. Dergelijke individuele vrijstellingen kunnen dan ook nooit worden verleend voor het geheel van een vak (tenzij het wordt vervangen door Nederlands).

Alleen de (voltallige) klassenraad beslist hierover. Hij legt de individuele vrijstellingen en vervangingen schriftelijk en gemotiveerd vast. De ouders moeten er mee akkoord gaan.

Dit wordt uitgebreid beschreven in punt 5 van de Mededeling van 19 oktober 2011 over “Flexibele leertrajecten in het voltijds gewoon secundair onderwijs” (M-VVKSO-2011-070). Waar het huidige gamma aan Sticordi-maatregelen niet volstaat, biedt dit flexibel traject meer mogelijkheden op het gebied van het vrijstellen van leerplandoelen. Een leerling hoeft niet hetzelfde lesprogramma af te werken als zijn klasgenoten. Door vrijstellingen toe te kennen, wordt effectief ruimte gecreëerd om in te spelen op de specifieke noden van bepaalde leerlingen. Het VVKSO beseft dat de toepassing hiervan extra inspanningen vraagt van de school. Maar vele scholen zijn al vertrouwd met het toepassen van Sticordi-maatregelen zoals in punt 1.1 beschreven. Ze zijn vaak vragende partij om iets verder te kunnen gaan. Wanneer er voor dit flexibel traject voldoende draagvlak binnen de school aanwezig is, is het VVKSO er wel degelijk een voorstander van.

Deze nieuwe mogelijkheid wordt een van de komende maanden opgenomen in voornoemde Mededeling van 6 juni 2007 (M-VVKSO-2007-027).

1.4 Ik verwijs tot slot ook nog naar het project Protocollering Diagnostiek (Prodia) waarbij de onderwijskoepels en de CLB-centrumnetten concreet uitgewerkte procedures ontwikkelen die vastleggen hoe in de diagnostische praktijk gehandeld en beslist moet worden, met inbegrip van de specifieke instrumenten en de erbij horende interpretatie- en beslissingscriteria in functie van een vraagstelling. Deze protocollen worden dus de leidraad om het diagnostisch proces te structureren. De protocollen voor *Lezen–spellen* resp. *Rekenen* zijn intussen afgewerkt (al worden ook hier de mogelijkheden als gevolg van het flexibel traject zoals omschreven in punt 1.3, nog niet opgenomen; in de toekomst zal dit wel gebeuren).

1.4.1 Bij het protocol voor *Lezen–spellen* lezen we i.v.m. dispensereren het volgende:²

Dispenseren is het vrijstellen van bepaalde activiteiten, vakonderdelen, vakken of doelen en de vervanging ervan door evenwaardige activiteiten en doelen.

Het voorstel tot dispenserende maatregelen wordt geformuleerd in de adviesfase. Het is de klassenraad die nadien autonoom bepaalt in hoeverre het curriculum kan of mag aangepast worden, omdat dit ook consequenties heeft voor evaluatie, clausulering en overgangen naar andere onderwijsniveaus of naar een andere school.

Dispensaties verlenen, betekent dat een leerling wordt vrijgesteld om aan bepaalde geldende eisen te voldoen. Bij het vaststellen van dispensaties moet het toekomstperspectief van de leerling centraal staan. Voor taken die de leerling bij het eindexamen of in een vervolgopleiding uit moet kunnen voeren, wordt geen dispensatie verleend. Bij dergelijke taken moet worden nagegaan met welke hulpmiddelen een leerling ze wel kan uitvoeren.

¹ Besluit van de Vlaamse Regering van 17 december 2010 houdende de codificatie betreffende het secundair onderwijs (hierna: Codex S.O.), art. 136/2

<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex> > rubrieken > officieuze codificatie van de wetgeving > secundair onderwijs > codex

² <http://www.prodiagnostiek.be/> > Lezen en spellen > Hulpmiddelen en bijlagen > Lijst STICORDI-maatregelen

Mogelijkheden voor dispensaties zijn:

- *vrijstelling van spellingbeoordelingen binnen het vak Nederlands*
- *vrijstelling van spellingfouten in alle andere vakken*

Binnen de grenzen van de regelgeving kan dispensereren tot op het niveau van de leerplandoelstellingen.

1.4.2 Wij vinden analoge bepalingen bij het protocol voor *Rekenen*:¹

Dispensereren is het vrijstellen van bepaalde activiteiten, vakonderdelen, vakken of doelen en de vervanging ervan door evenwaardige activiteiten en doelen. Binnen de grenzen van de regelgeving kan dispensereren tot op het niveau van de leerplandoelstellingen.

Bij het vaststellen van dispensaties moet het toekomstperspectief van de leerling centraal staan. De dispenserende maatregelen mogen de inzetbaarheid in het beroepsveld of de mogelijkheid voor het vervolgonderwijs niet hypothekeren. Dit zou de eindcertificering in het gedrang brengen.

Er dient eerst nagegaan worden met welke hulpmiddelen een leerling taken wel kan uitvoeren.

Enkele voorbeelden:

- *Reken rekenfouten niet aan in niet-wiskundevakken.*
- *De leerling wordt vrijgesteld van hoofdrekenen met moeilijke getallen.*
- *Beperk het rekenen tot honderd en het geautomatiseerd beheersen van de basisvaardigheden.*
- *Laat het cijferen of kolomsgewijs rekenen met grote getallen of kommagetallen achterwege.*
- *Beperk meten tot wat praktisch nodig is binnen een beroepscontext. Beperk rekenen tot rekenen met geld en werken met eenvoudige grafieken.*
- *Bewerkingen met breuken, kommagetallen, verhoudingen en procenten mogen op de tweede plaats komen.*
- *Formulieren van toetsbare minimumdoelen voor rekenen/wiskunde in het vijfde en zesde leerjaar van de basisschool.*
- *Zwakke rekenaars niet langdurig zelfstandig laten werken.*
- *Bij mogelijke eindtoetsen van het zesde leerjaar moeten de dispensaties vermeld worden in een gemotiveerd verslag bij overgang naar het secundair onderwijs.*

Een pakket STICORDI-maatregelen ligt complex in het secundair onderwijs, met de vele vakleerkrachten. In het secundair onderwijs verdelen die zich in een aantal algemene, vakoverschrijdende maatregelen (bijvoorbeeld gebruik van rekenmachine) en vakgebonden afspraken (bijvoorbeeld bij wiskunde).

Conclusie

Waar men stelt dat men “*binnen de grenzen van de regelgeving kan dispensereren tot op het niveau van de leerplandoelstellingen*”, bedoelt men m.i.:

- *vrijstellen van bepaalde activiteiten kan; vrijstellen van leerplandoelen ligt veel minder voor de hand (tenzij het gaat om extra-doelen buiten het leerplan);*
- *voor schoolbesturen die in hun scholen een flexibel traject toelaten voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, kan men verder gaan. Vrijstellingen van leerplandoelen is dan wél mogelijk. Ze moeten echter vervangen worden door andere vormingsonderdelen. Hierbij moet de finaliteit van de opleiding gegarandeerd blijven. Vrijstellingen kunnen dan ook nooit worden verleend voor het geheel van een vak (tenzij het wordt vervangen door Nederlands).*

In elk geval moet de klassenraad er over waken dat de leerplandoelstellingen en de eigenheid van de gevolgde opleiding op een redelijke wijze behouden blijven.

¹ <http://www.prodiagnostiek.be/> > Lezen en spellen > Hulpmiddelen en bijlagen > Lijst STICORDI-maatregelen

2 Dispenserende maatregelen voor leerlingen met een handicap

Zoals uit punt 1.2 hierboven blijkt, voorzag het leezorgkader ook in dispenserende maatregelen voor leerlingen met participatieproblemen op het domein van het verstandelijk, motorisch, zintuiglijk en/of sociaal functioneren. Dit kader kan momenteel echter niet worden toegepast. Toch bevat de vigerende reglementering wel degelijk een legistische basis voor het toekennen van bepaalde faciliteiten voor leerlingen met een handicap.

2.1 In het kader van geïntegreerd onderwijs

Leerlingen die beschikken over een BuO-attest waarop het passend type van buitengewoon onderwijs wordt bepaald, of leerlingen met ASS¹, komen in aanmerking voor gon-begeleiding. De begeleidende klassenraad kan dan, in overleg met het integratieteam, beslissen om een gon-leerling vrij te stellen van bepaalde vakken en/of vakonderdelen. Dit kan echter enkel op voorwaarde dat de leerling deze vak(onderdelen) niet kan volgen wegens zijn handicap. In dat geval worden in het integratieplan afspraken gemaakt over de vervangende lessen en activiteiten. Verder zijn ook aangepaste vormen van evaluatie en toetsing mogelijk.

Het globale lesprogramma van een gon-leerling moet wel verenigbaar blijven met de algemene doelstellingen van de opleiding: het kan niet zijn dat men zoveel vrijstellingen toekent dat de vraag of de leerling in voldoende mate de leerplandoelstellingen heeft bereikt op het einde van het schooljaar, niet meer positief zou kunnen worden beantwoord.

Meer informatie kunt u vinden in de Mededeling van 23 juni 2011 over “Geïntegreerd onderwijs in het SO – gon-begeleiding” (M-VVKSO-2011-048).

2.2 In het kader van het niet kunnen volgen van bepaalde vakken wegens ziekte of ongeval

Voor leerlingen die wegens ziekte of ongeval bepaalde vakken niet kunnen volgen, kan de klassenraad vrijstellingen toestaan op voorwaarde dat de leerlingen vervangende activiteiten volgen.² In de omzendbrief wordt het begrip “handicap” toegevoegd (vermits er een zekere verwevenheid bestaat met ongeval of ziekte).³

Een klassenraad kan een leerling, die wegens handicap een of meerdere vakken niet kan volgen, dus vrijstelling verlenen op voorwaarde dat de leerling vervangende activiteiten volgt. Een aanpassing van het lesprogramma is mogelijk; een vermindering van uren niet. Alle vakken, ook die van de basisvorming, komen voor vrijstelling in aanmerking.

De vrijstelling van vakken en/of vakonderdelen en de vervanging door gelijkwaardige activiteiten kan niet door de leerling worden afgedwongen; de beslissing ligt bij de klassenraad. De klassenraad moet rekening houden met een aantal beperkingen. Zo moeten de leerplandoelstellingen en de eigenheid van het structuuronderdeel ook in dit – met het oog op de haalbaarheid voor de (gehandicapte) leerling – bijgestuurd lesprogramma op redelijke wijze behouden blijven.

Een vrijstelling door een vervangende activiteit kan naar:

- *vorm*: het vak wordt op een alternatieve wijze verstrekt. Bv het vak plastische opvoeding wordt theoretisch benaderd;
- *inhoud*: een vak wordt vervangen door een ander vak. Bv. het vak lichamelijke opvoeding wordt vervangen door het vak plastische opvoeding.

¹ Op basis van een diagnose door een kinderpsychiater, een psychiater of een Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen of een referentiecentrum “autisme”

² Codex S.O., art. 122 (idem).

³ Ministeriële omzendbrief SO/2005/05 van 22 juli 2005 over “Onderwijs voor zieke jongeren”, punt 6
<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex> > rubrieken > coördinatie van de omzendbrieven > secundair onderwijs > instellingen en leerlingen > onderwijs voor zieke jongeren

De aanpassingen van het lesprogramma die de klassenraad verantwoord vindt, worden besproken met de ouders/leerling. Dergelijke maatregelen kunnen immers evenmin door de school aan een leerling worden opgelegd.

Als afspraken transparant zijn, kunnen latere betwistingen ook worden vermeden. In sommige gevallen is het aan te raden de afspraken op papier te formaliseren.

Alle documenten die betrekking hebben op de aanpassing van het lesprogramma (bv. het medisch attest waarop de klassenraad zich heeft gebaseerd) worden per leerling ter beschikking gehouden van de verificatie- en inspectiediensten. Deze diensten hebben geen individueel appreciatierecht. De autonomie van de klassenraad moet gerespecteerd worden.

Meer informatie kunt u vinden in punt 3.1.2.1 van de Mededeling van 13 januari 2005 over “Zorg voor de zieke leerling in de secundaire school” (M-VVKSO-2005-003).

2.3 Advies

Het VVKSO is van mening dat faciliteiten voor leerlingen met een handicap het best gekaderd worden binnen het geïntegreerd onderwijs (gon). Eens ze niet meer in aanmerking komen voor gon-begeleiding, maar ze hun traject toch verder willen zetten in het gewoon onderwijs, kunnen klassenraden wel degelijk verder op basis van het reglementaire kader voor zieke jongeren. In elk geval moet de klassenraad er over waken dat de leerplandoelstellingen en de eigenheid van de gevolgde opleiding op een redelijke wijze behouden blijven.

Ik hoop met deze fax een antwoord te hebben gegeven op uw vragen, en teken,

met bijzondere hoogachting

Jan Schokkaert
Directeur dienst Leerlingen en schoolorganisatie